

Verslag Paradiisodebat 31 augustus 2014

De publieksofstelling van het jaarlijkse Paradiisodebat blijkt tijdens de 12^e editie anders dan anders. Het publiek zit niet meer in een traditionele theateropstelling naar een panel op een podium te kijken, maar zit in de zaal om de sprekers heen. Voor de opstelling is gekozen, vertelt presentator **Ruben Maes**, zodat kunstenaars en politici weer een gezamenlijk gesprek kunnen voeren. ‘Twee jaar geleden was de teneur na het afsluitende gesprek tussen jonge makers en politici dat men nog maar eens moest zien wat men aan elkaar kon hebben. Nu de fundamenteen worden gelegd voor het nieuwe cultuurplan is het misschien een goed moment om de verhouding tussen kunst en politiek te “resetten”. Het gesprek lijkt vaak te versmallen tot een discussie over geld, in plaats van dat het gaat over de vraag wat de essentie van kunst is.’

De bedoeling is dat een aantal sprekers dat nieuwe gesprek op gang probeert te brengen. Acteur **Gijs Scholten van Aschat** en beeldend kunstenaar **Barbara Visser** zullen de nieuwe **Akademie van Kunsten** introduceren. **Joke Hermsen** is gevraagd om als filosofe in te gaan op de relatie tussen politiek en kunst.

Gijs Scholten van Aschat wijst er in zijn inleiding op dat in een commerciële samenleving als de onze dingen verdwijnen ten koste van tekens. ‘En een samenleving van tekens is een kunstmatige samenleving waar de waarachtigheid van mensen wordt ontkend. De woorden “vrijheid” en “gelijkheid” staan zowel op de gevangenschappen als op de financiële instellingen.’ Waar moet in zo’n samenleving de kunst over gaan? ‘Als je het de meerderheid van de mensen vraagt, zou kunst over vermaak moeten gaan. Mensen willen dat de kunstenaar zich voorneemt over en voor het grote publiek te spreken.’ Maar de kunstenaar kiest niet alleen zijn onderwerp, zijn onderwerp kiest hem ook. Daarbij kan de kunstenaar niet zonder de werkelijkheid. Want om in opstand te komen tegen de werkelijkheid, of die werkelijkheid te herscheppen in een nieuwe vorm, moet de werkelijkheid wel bestaan. ‘Kunst is in die zin een afwijzing en een instemming tegelijkertijd. De kunstenaar kan geen absoluut oordeel vellen. Het doel van de kunst is dan ook niet het melodrama met zijn eenvoudige posities, maar de tragedie waarin goed en kwaad tegelijkertijd kunnen bestaan.’ Het uiteindelijke doel van kunst is om te begrijpen en om dat te kunnen doen balanceert de kunstenaar langs twee afgronden. Die van de luchthartigheid en die van de propaganda. ‘In dit risico ligt de vrijheid van de kunst. Als elke andere vrijheid is dat een avontuur. Maar de meeste mensen storten zich niet in het avontuur. Zij zijn liever onderworpen. Deze citaten komen uit een lezing van Albert Camus. Die hield hij 1954. In Den Haag.’

Barbara Visser introduceert vervolgens als voorzitter de **Akademie van Kunsten**, die afgelopen april werd opgericht door de KNAW (Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen). De Akademie bestaat uit 19 onafhankelijke kunstenaars en bestaat bij de gratie van het verschil tussen die kunstenaars. ‘Waar ik “wij” zeg, is dat dan ook niet de mening van alle leden. Sommige gruwen van een gezamenlijk standpunt. Ik spreek hier dus namens de Akademie op persoonlijke titel. Ik vind dat een mooie paradox die bij de Akademie past. Het is sowieso een wonder om een club op te kunnen richten met mensen die niet bij een club willen horen.’

De Akademie werd opgericht, vertelt Visser, met het idee om als kunstenaars van invloed te kunnen zijn in de samenleving. Dat is nodig, want er is een karikatuur

ontstaan van de kunstenaar die met zijn rug naar de samenleving staat. Terwijl de leden vinden dat kunst belangrijk is voor de samenleving en voor het individu om iets van onszelf en de cultuur die wij voortbrengen te kunnen begrijpen. 'Die zin past precies in een twitterbericht.'

De Akademie wil zich gaan bezig houden met dialoog, onderzoek en met kunst in het onderwijs. Daarin speelt een aantal vragen mee. Bijvoorbeeld: hoe kun je de positie van de kunstenaar bevechten op het marktdenken? 'We leven in een tijd waarin alles meetbaar moet zijn en de uitkomst op voorhand bekend dient te zijn, uit angst voor het onbeheersbare. Alles wordt aan dezelfde criteria afgemeten. Maar de uitkomst van wetenschap en kunst zijn per definitie onzeker. Onderzoek is geen onderzoek als je van te voren al weet wat eruit komt.'

Verder waarschuwt Visser om de kunst niet te zien als een toverstaf voor maatschappelijke problemen. 'Op bevel kan kunst niet zoveel. Kunst verbindt altijd, omdat ze zich bezig houdt met spannende dwarsverbanden. Maar die verbinding moet bij de kunst zelf liggen.'

Om greep te krijgen op dergelijke vragen en dilemma's gaat de Akademie zich toeleggen op onderzoek, dialoog en kunst in het onderwijs. Als het gaat om onderzoek, dan wil de Akademie de schoonheid van zoeken laten zien en tonen dat kunst niet alleen om de glorieuze eindproducten gaat. Leden dragen zelf een onderzoek aan. Zo ligt er het idee om een wiskundige een tijd op te sluiten in Kytopia van Akademie-lid Colin Benders (Kyteman). Gijs Scholten van Aschat wil weten wat Shakespeare kan doen met pubers. Daarnaast wil de Akademie de dialoog met de buitenwereld voeren. Hij ziet zich daarin als een moederschap met een aantal satellieten daarbuiten.

Als het gaat om kunst en het onderwijs wil de Akademie van Kunsten duidelijk maken dat kunst zou moeten gaan over persoonlijke ontwikkeling en niet over een beetje fröbelen op vrijdagmiddag. 'Kunst gaat over de overdracht van ideeën, over kijken en luisteren met aandacht. Daar moet de focus liggen.'

De relatie tussen kunst en politiek bestaat er nu vooral uit, zegt Visser, dat de kunsten elke vier jaar door een beleidsmatig hoepeltje moeten springen. De Akademie wil echter in de samenleving een steviger fundament leggen voor de positie van de kunstenaar die tegen verschillende politieke winden is bestand. 'Kunst is geen smeermiddel of makkelijk vermaak. Kunst toont de beschaving van een land. Dat klinkt pretentief en dat is het ook. Maar het is niet elitair om beschaafd te willen zijn. Niemand zegt: "Woonde ik maar in een vervelend land waar alles lelijk is." De Akademie, kortom, wil de wereld met open vizier tegemoet treden. 'Daarmee kom ik mijn laatste afsluitende vraag: willen we avontuur, of alleen het idee van avontuur?'

Nadat Ruben Maes het publiek twee minuten met zijn of haar buurman laat discussiëren over de twee bijdragen, vraagt hij een aantal politici op de eerste rij om een reactie. **Paul de Rook**, cultuurwethouder in Groningen, geeft aan dat het denken over de positie van de kunstenaar niet zwart-wit is. 'Je moet je als kunstenaar nooit ontslagen voelen van de verplichting om na te denken over wat je nog meer kan doen met je talent.' Hij vertelt hoe hij vroeger met een theatergroepje op bedrijfsfeestjes speelde om geld te verdienen voor de voorstellingen die ze echt wilden maken.

Voor De Rook zit de waarde van kunst vooral ook in het gesprek na bijvoorbeeld een voorstelling. 'Een voorstelling kan een gesprek openen over wat we nog niet goed begrijpen.'

Arno Rutte, Tweede Kamerlid voor de VVD, vindt dat kunst een maatschappelijke functie heeft, omdat daar creativiteit en verwondering bij elkaar komen. Hij vindt wel dat kunstenaars moeten beseffen dat ze pas echt vrij kunnen werken als ze zich los weten te maken van de overheid. 'Zoek een publiek, dat geeft echte vrijheid. En kom dan pas bij de overheid aan.'

Een van de belangrijkste redenen om de Akademie op te richten, vult Barbara Visser nog aan, is dat tijdens de bezuinigingen de vraag werd gesteld: wat hebben we eigenlijk aan kunstenaars? 'Dat de samenleving vergeten is waarom ze kunst nodig heeft, vind ik een groot probleem.' Gijs Scholten van Aschat wijst erop dat de pers daarin ook een twijfelachtige rol speelde. 'In de televisiereportage over de demonstraties was het langste shot van iemand die zich als een kip had verkleed. Het is moeilijk om kunst te vertalen naar het grote publiek. Dat kun je niet in aap-noot-mies-taal doen.'

Is er een verband tussen politiek en kunst, vraagt Maes als opmaat voor de bijdrage van Joke Hermsen. **Mona Keijzer**, Tweede Kamerlid van het CDA, denkt van wel. 'Ook ik doe vanuit een betrokkenheid met de samenleving mijn werk. Ik vind wel dat we wel heel hoogdravend over de functie van kunst doen waar nog steeds veel geld naar toe gaat. Terwijl ook religie en sport plekken zijn waar meditatie of bezinning mogelijk zijn.'

Joke Hermsen wijst in haar verhaal op de verhouding tussen kunst en de werkelijkheid. Kunst zoekt altijd een zekere verhouding en omgang met die werkelijkheid. 'Maar omdat de kunst die werkelijkheid ook op een bepaalde manier loslaat, ontstaat een zekere vervreemding die we als toeschouwer moeten overbruggen. Hierdoor wordt ook onze eigen verbeeldingskracht aangezwengeld. We moeten zelf aan de slag om de kunst te interpreteren.' Daarin verschilt kunst van consumptie: kunst reproduceert geen al gekende meningen, maar zoekt nieuwe richtingen. 'We moeten daardoor onze mening even opschorten. Kunst slaat de vaste grond onder onze voeten weg en vraagt ons de geijkte kaders te verlaten.'

Omdat kunst in staat is om nieuwe dingen te verzinnen, kan het ons helpen om ons als mens te ontwikkelen. 'Mens zijn is geen gerealiseerde constitutie, maar een substraat van mogelijkheden waarin zijnsvervulling moet plaatsvinden. Pas als we worden, zijn we waar. Kunst is een stimulans en een oproep tot dat proces dat onze mate van menselijkheid bepaald.' Bovendien vraagt kunst je om je in te leven in de positie van een ander.

Het is daarom dat de politiek de kunst een warm hart moet toedragen, vindt Hermsen. Politiek en kunst hebben daarin een verwantschap met elkaar. 'Ze vormen het openbare domein waar gesproken kan worden over de zorg voor het algemeen belang. Kunst heeft de politiek als beschermer nodig, net zoals de politiek de kunst nodig heeft om de samenleving kritisch en initiatiefrijk te houden.'

Dat de verhouding tussen de twee domeinen zo moeizaam is, komt onder andere door het Thorbecke-principe dat stelt dat de politiek geen mening over kunst zou mogen

hebben. Daarmee is een bepaalde mate van desinteresse ingebakken en gaan kunstdebatten alleen nog maar over geld. De politiek zou meer artistieke interesse mogen tonen. Daarom stelt Hermsen voor dat de debatten in de politiek ook over artistieke smaak gaan en niet alleen over geld.

‘Kunst is politiek totaal geen issue’, zegt SP-Kamerlid **Jasper van Dijk**, nadat Ruben Maes hem heeft gevraagd naar de huidige verhouding tussen kunst en politiek. Mona Keijzer is dat niet met hem eens. ‘In Den Haag gaat het heel vaak over cultuur en over onze Joods-christelijke wortels. Maar bedoelt mevrouw Hermsen echt dat we in de Tweede Kamer gaan discussiëren over smaak?’ Hermsen: ‘Jazeker. Op die manier laat de politiek zien dat ze kunst zo belangrijk vinden dat ze erover wil debatteren. Het verschil in smaakoordeel laat bovendien de verscheidenheid van het Nederlandse volk zien dat u representeert.’ Keijzer: ‘Dat gesprek voeren we nu ook. Maar pas als de vergadering voorbij is. Dat komt door Thorbecke.’

Marieke van der Werf, oud-Kamerlid voor het CDA, vindt ook dat kunst het avontuur op moet zoeken en dat de politiek de taak heeft om nieuwe gedachten te stimuleren. ‘Maar als kunstenaars eens een keer niet bevestigd worden, dan lijkt bij hen het avontuur een beetje zoek. Dat verplaatsen in de ander lijkt als het gaat om de politiek bij kunstenaars soms verdwenen.’

Ruben Maes vraagt zich af hoe je het gesprek tussen kunst en politiek zo kan voeren dat het niet steeds tot een financiële discussie versmalt. Volgens Hermsen kan dat als de volksvertegenwoordigers weer eens aan het volk vertellen hoe belangrijk kunst voor een samenleving is. ‘Thorbecke is een masker van lafheid geworden.’

Vera Bergkamp, Tweede Kamerlid voor D66, vindt dat kunst kritisch moet zijn. ‘Het is de sector bij uitstek waar kan worden gereflecteerd. Dat is een belangrijke grondslag voor de democratie. Die waarde moeten we als politiek zien. Maar je mag als politiek ook best kritisch naar instellingen en hun doelstellingen vragen. Misschien moeten we daarin iets minder op het instrumentele en technische gaan zitten. Alle administratie gaat ten koste van het artistieke proces. Inhoud zou meer onderdeel mogen zijn van het politieke debat.’

PvdA-Kamerlid **Jacques Monasch** valt haar daarin bij. ‘We moeten misschien die hoopel eens ter discussie stellen. Daar zouden we het gezamenlijk over moeten hebben, want politiek en kunst zijn er allebei niet mee gediend. Inhoudelijk trekt de politiek zich terug achter het advies van de Raad voor Cultuur. Dat doodt het debat.’

Arno Rutte (VVD) herhaalt dat als je als kunstenaar hecht aan artistieke vrijheid je al deze politieke bemoeienis dus niet moet willen. Barbara Visser reageert met de vraag of er niet een verschil is tussen bemoeienis met en een visie hebben op.

Melle Daamen, directeur van de Stadsschouwburg Amsterdam, merkt op dat hij er grote moeite mee heeft als kunst heilig wordt verklaard. ‘Dat maakt het gesprek met de politiek niet makkelijker. Mona Keijzer zei: ik reflecteer ook op andere momenten en daar heeft ze gelijk in. Maar ik ben het wel eens met de stelling dat het politieke debat over kunst anders kan. De technocratie maakt de afstand te groot. We moeten af van de opgeklopte tegenstellingen tussen kunst en politiek. Misschien moet je daarvoor de

kunst ook ontheiligen. En er moet vertrouwen zijn om een open gedachteoefening over kunst te kunnen voeren.'

Joris Wijsmuller, de Haagse cultuurwethouder, vindt de kunstsector laf als ze alleen maar braaf door hoepeltjes springt. 'Ik wil als wethouder dan ook geen piketpaaltjes slaan waartussen iedereen zich maar moet bewegen, maar daarover met het veld in gesprek. Politieke keuzes moet je helder maken in een actief debat met het veld.'

Ann Demeester, directeur van het Frans Halsmuseum, benadrukt nog eens hoe belangrijk het is dat kunst en politiek niet alleen samen over beleid, maar ook over de betekenis van kunst praten. 'Dat is een niet-praktisch, levensbeschouwelijk debat dat nog voor het beleidsdebat komt.' Nu is de dialoog tussen politiek en kunst nog teveel als een gesprek tussen ouders en pubers. 'Dat is een onprettige machtsverhouding. Hoe we daaruit komen weet ik niet precies. Misschien moeten we dit debat vaker op deze leest schoeien. Dat is interessanter dan het hebben over beleid.'

Mona Keijzer stelt daarom voor eens te discussiëren over een aantal kunstwerken. Gijs Scholten van Aschat lijkt het een goed idee om politici eens te laten praten over de waarde van kunst en kunstenaars over de waarde van politiek. In ieder geval vindt iedereen dat het gesprek sneller moet worden voortgezet dan alleen weer volgend jaar bij het volgende Paradiisodebat.

Ook **Jet de Ranitz**, die als voorzitter van Kunsten '92 het debat afsluit, vindt het waardevol om misschien eerder het gesprek aan te gaan. 'We hebben het als politiek en kunstenveld met elkaar te doen. Liever niet als pubers en ouders, maar liever als broers en zussen. We moeten misschien minder oordelen over elkaar. Kunst geeft lading aan onze identiteit als individu, als stad, als land. Dat is een verantwoordelijkheid die kunstenaars graag nemen. Politici zien die verantwoordelijkheid ook. Maar we hoeven het ook niet altijd met elkaar eens te zijn.'

Verslag door Robbert van Heuven